

ÜNİVERSİTE ÖĞRETİM ELEMANLARININ DİL BİLİNCİ VE TÜRKÇE KULLANIM DUYARLILIĞI

THE LANGUAGE AWARENESS OF THE UNIVERSITY STAFF AND THE CONSCIOUSNESS OF THEIR TURKISH LANGUAGE PERFORMANCE

Nalan KIZILTAN

*Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Yabancı Diller Eğitimi Bölümü*

Ceylan YANGIN ERSANLI

*Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Yabancı Diller Eğitimi Bölümü*

ÖZET

Bu çalışma, üniversite öğretim elemanlarının gerek dil bilincini gerekse Türkçe kullanım duyarlılığını ölçmeği amaçlamaktadır. Veriler, 2006-2007 öğretim Yılı Bahar yarıyılında, Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesinde görev yapan öğretim üyelerine, araştırma görevlilerine, doktor araştırma görevlilerine, araştırma görevlilerine, okutmanlara verilen sormacalardan elde edilen yanıtlardan toplanmıştır. SPSS paket programı ile değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonuçlarına göre, öğretim elemanları bir ölçüde hem dile duyarlı hem de Türkçe kullanım bilincine sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Dil bilinci, dil kullanım duyarlılığı, Türkçe kullanımı

ABSTRACT

This study aims at discussing both language awareness of the university staff and their consciousness of their Turkish language performance. The data have been collected from the professors, associate professors, assistant professors, doctor research assistants, research assistants and instructors from different majors at Ondokuz Mayıs University in the Spring Semester of 2006-2007 Academic Year by the questionnaire developed. SPSS has been used in the analysis of the data. It has been indicated that the university staff have language awareness and the consciousness of the the Turkish language performance to some extent.

Key Words: awareness, consciousness of language performance, Turkish language performance

1. GİRİŞ

Dil, sözlü ve yazılı olarak iletişimde kullandığımız, doğduğumuzda hazır olarak edinmeye başladığımız, doğrudan doğruya insana özgü, çok güçlü, büyümlü bir düzendir; düşünme ve düşünülene aktarma dizgesidir (Aksan, 1998). Dil aynı zamanda her yönüyle ulusun kültürünü de yansıtır, dünyayı anadilimizin penceresinden görür, onun kavramlarıyla düşünür, dünyayı onunla algılarız. Ünlü düşünür Wittgenstein “Dilimin sınırları dünyamın sınırlarıdır” der.

Ulus olmanın en başta gelen öğelerinden biri dildir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, bu bilinçle Türk diline çok önem vermiş; 12 Temmuz 1932’de Türk Dili Tetkik Cemiyeti’ni kurmuştur. 26 Eylül 1932’de Birinci Türk Dili Kurultayı toplanmış yedi maddelik bir izlençe düzenlenmiştir. Alınmış olan kararlar sınıflandırılmış biçimiyle şunlardır:

- A- Aydınlanma Çalışmalarını, Kimlik Arayışlarını Destekleyici Olanlar:
  - 1- Türkçe’nin gerek Sümer, gerekse Hint-Avrupa dilleriyle karşılaştırılması yapılmalıdır.
  - 2- Türkçe’nin tarihsel gelişimi araştırılmalı, karşılaştırmalı dilbilgisi yazılmalıdır.

- 3- Türkçe'nin tarihsel dilbilgisi yazılmalıdır.
  - 4- Doğu ve batı ülkelerinde Türk Dili üzerine yazılan kitaplar toplanmalı, gerekli olanlar Türkçe'ye çevrilmelidir.
- B- Özleştirmeye Yönelik Amaçlar:
- 5- Türk lehçelerindeki sözcükler derlenerek lehçeler sözlüğü, terim sözlüğü, Türkçe biçimbilgisi ve sözdizimi yazılmalıdır. Bunlar yapılırken, Türkçe'nin bütün ekleri araştırılmalı, bu ek ve ilgeçlerin dilin gereklerine yetecek biçimde işlenmesine önem verilmelidir. Bu konuda en çok çalışma Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı zamanında yapılmıştır (Yücel, 1993).
  - 6- Gerek yurt içinde, gerekse yurt dışında Türk Dili üzerine yapılan incelemeleri yayınlamak için bir dergi çıkarılmalıdır.
  - 7- Ülke gazetelerinde dil çalışmalarına özel yer verilmelidir.

(Demircan, 2000a)

Bu dönemde, her okul ve halk evi bir derleme ocağı gibi çalışmıştır. Derlenen fişler ilçeye, orada elenerek ile, ilde elenerek Ankara'ya Türk Dil Kurumuna gönderilmiştir (1936'da Türk Dili Tetkik Cemiyeti bu adı almıştır).

1934 yılında yabancı sözcüklere karşılık bulmak için TARAMA çalışmaları başlatılmıştır. Tarama çalışmalarında 1- İllerden gelen derleme fişlerine, 2- Başta dört ciltlik Radlof sözlüğü olmak üzere, yerli ve yabancı türlü sözlüklere bakılmış, 3- El yazması ve basılı yerli ve yabancı 150 kadar yapıt taranarak 125.988 fiş düzenlenmiştir (Dilaçar, 1963).

Ayrıca 1935 yılında (10.11.1935) **Ulus** gazetesinde sözcüklerin nasıl yapıldığını açıklayan bir yayın başlatılmıştır (Demircan, 2000a). Atatürk'ün kendisi de Türk dili ile ilgili yerli ve yabancı araştırmaları bizzat inceleyerek, dönemindeki bilginlerini Türk dili üzerine araştırmalar yapmaya yönlendirmiştir. Öyle ki, Türk dilinin en eski anıtları olan Göktürk yazılı metinlerinin ilk iki cildi onun sağlığında yayımlanmış; 1940'larda yayın hayatına çıkabilen Divanü Lügati't Türk, Kutadgu Bilig gibi eserler üzerinde de yine Onun sağlığında çalışılmaya başlanmıştır. Çağdaş Türkçe'nin dilbilgisi, sözlüğü, imlası ve terimleriyle ilgili çalışmalar Atatürk tarafından ilgiyle izlenmiştir.

Atatürk İş Bankası pay gelirinin bir bölümünü miras yoluyla Türk Dil Kurumuna bırakarak Türk Diline sonsuza dek verdiği önemi ortaya koymuş, akılcı düşüncenin temelini bilim ve teknoloji olduğunu vurgulamıştır. Atatürk'ün ölümünden bir buçuk yıl kadar önce kendi el yazısıyla yazdığı Geometri kitabı (1936-1937), dil, bilim, kültür ve eğitim açısından çok önemli çok değerli bir çalışmadır. Atatürk'ün açığı, açıortay, alan, artı, beşgen, boyut, bölü, çap, çarpı, çekül, çember, dışters açığı, dikey, dörtgen, düşey, düzey, eğik, eksi, eşit, eşkenar, gerekçe, içters açığı, ikizkenar, kesit, konum, köşegen, oran, orantı, paralelkenar, yanal, taban, teğet, toplam, türev, uzay, üçgen, varsayı, yamuk, yatay, yöndeş vb. terimlerini bugün severek kullanmaktayız. Kuşkusuz yarın da kullanacağız. Bu güzel, bu özün özü Türkçe terimlerin tümünü Atatürk, Türkçe köklere Türkçe ekler getirerek türetmiştir.

Türk Dil Kurumunun yapısıyla ilgili iki önemli değişiklik 1951 yılındaki olağanüstü kurultayda yapılmıştır. Atatürk'ün sağlığında Milli Eğitim bakanının kurum başkanı olmasını

sağlayan tüzük maddesi değiştirilmiş ve kurumun devletle bağlantısı koparılmıştır. İkinci önemli yapı değişikliği 1982-1983 yıllarında gerçekleştirilmiştir. 1982’de kabul edilen ve şu anda yürürlükte olan yasa ile Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu, bir anayasa kuruluşu olan Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu çatısı altına alınmıştır; böylece devletle olan bağlar yeniden kurulmuştur.

Ancak, Atatürk’ün ölümünden sonra özellikle Tıp, Hukuk, Yönetim, Mühendislik terimleri bir türlü özleştirilememiştir (Demircan, 2000a). O halde biz bilim insanlarının Atatürk’ün vasiyetini bir kez daha anımsaması gerekmektedir.

“Bakınız arkadaşlar, ben belki çok yaşamam. Fakat siz ölene dek, Türk gençliğini yetiştirecek ve Türkçe’nin bir kültür dili olarak gelişmeye devamı yolunda çalışacaksınız. Çünkü Türkiye ve Türklük uygarlığa ancak bu yolla kavuşabilir.”

Günümüz çalışmaları Atatürk’ün sağlığında Türkçe üzerine yapılan çalışmalar ve harcanan emek ile kıyaslandığında hayal kırıklığına uğratan sonuçların çıkması hiç de şaşırtıcı olmaz.

Hiç kuşkusuz genç kuşaklara eğitim veren bizler, kültür ve bilim alanında yeterince gelişmelere ayak uyduramadığımızdan, kendi dilimize gerekli özeni göstermediğimizde, toplumsal ve kültürel etkenlerle başka ulusların dillerindeki pek çok öğeyi olduğu gibi alır, dilimizi yabancılaştırır ve yavaş yavaş benliğimizin yitmesine neden oluruz.

Sorun Tümcesi

Türkçe kültür ve bilim dili özelliğine sahip olmasına rağmen, pek çok araştırmacı yayınlarını genelde yabancı dilde yapmakta, ya da yaptıkları Türkçe yayınlarda Türkçe’nin yapısı gereği türetme ve belirtme yoluyla her kavramı karşılayabilme yeteneğinden kaynaklanan doğurganlığını gözardı edip, Türkçeleştirmeden olduğu gibi kullanmaktadır.

Araştırmanın Amacı

- 1- Bilim insanlarının bilim ve öğretim dili olarak Türkçe kullanım duyarlılığını saptamak,
- 2- Bilim insanlarının dil bilincini saptamak,
- 3- Türkçe kullanım duyarlılığını artırmak,
- 4- Dil bilinci olgusunu yerleştirmektir.

Araştırma Soruları

- 1- Kültür ve bilim yuvası olarak tanımlanan üniversitelerde Türkçe bilim dili olarak kabul edilmekte midir?
- 2- Bilim insanları Türkçe kullanımı konusunda ne kadar duyarlıdır?
- 3- Bilim insanları dili nasıl tanımlamaktadırlar?
- 4- Bilim insanlarının dil bilinci nasıl işlemektedir?
- 5- Türkçe kullanım duyarlılığı unvanlara göre anlamlı fark gösterir mi?
- 6- Türkçe kullanım duyarlılığı temel alanlara göre anlamlı fark gösterir mi?

- 7- Dil bilinci unvanlara göre anlamlı fark gösterir mi?
 8- Dil bilinci temel alanlara göre anlamlı fark gösterir mi?

2.YÖNTEM

Örneklem

Ondokuz Mayıs Üniversitesinde görev yapan 300 öğretim elemanına hazırlanan sormaca Türkçe kulübü öğrencileri tarafından elden dağıtılmıştır ve belirli bir süre sonra yanıtlanan 135 sormaca geri iletilmiştir.

Çalışmada 5 tane Okutman, 53 tane Araştırma Görevlisi, 6 tane Araştırma Görevlisi Dr., 4 tane Öğretim Görevlisi, 2 tane Öğretim Görevlisi Dr., 25 tane Yrd. Doç. Dr., 20 tane Doç. Dr. ve 17 tane Prof. Dr. yer almıştır. 3 öğretim elemanı unvanlarını belirtmemiştir.

Veri Toplama Araçları

1- Türkçe Kullanım Duyarlılığı Ölçeği: Öğretim elemanlarının bilimsel yayınlarda ve öğretim dilinde ne ölçüde Türkçe kullandığını belirlemeyi hedefleyen 31 sorudan oluşan 5’li Likert ölçeği, Cronbach alpha=.66 düzeyinde güvenilir.

2- Dil Bilincini ölçmeyi hedefleyen sormaca: Öğretim elemanlarının dil bilincini saptamayı amaçlayan 9 sorudan oluşan ölçek.

Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Öğretim elemanları, “Türkçe Kullanım Duyarlılığı Ölçeği”ndeki her soruya Tümüyle Katılıyorum (5), Katılıyorum (4), Kararsızım (3), Katılmıyorum (2), Tümüyle Katılmıyorum (1) yanıtlarından birini vermiştir. Verilen yanıtlar bilgisayar ortamında SPSS istatistik programı ile Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümünde değerlendirilmiştir.

Ayrıca, öğretim elemanları, Dil Bilinçlerinin yoklandığı sormacayı “Evet”, “Hayır” ya da “Fikrim Yok” seçeneklerinden birini işaretleyerek yanıtlamışlardır. Yanıtlar, bilgisayar ortamında SPSS istatistik programı ile Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümünde değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Aşağıdaki Tablo 1’de “Türkçe Kullanım Duyarlılığı Ölçeğindeki” soruların yanıtlanma sıklığı verilmiştir.

Tablo 1

Türkçe’yi kullanım duyarlılığı ölçeği ve yanıtları

Tümüyle katılıyorum: 5   Katılıyorum: 4   Kararsızım: 3
 Katılmıyorum: 2   Tümüyle katılmıyorum: 1

Aşağıdaki yanıtlar yüzdelik dilimine göre verilmiştir.

NO	SORULAR	5	4	3	2	1
1	Çalışma alanımla ilgili terimlerin Türkçelerini kullanmaya özen gösteririm.	48.9	35.6	5.9	7.4	2.2
2	Bilimde çağdaşlığı yakalayabilmek için en az bir yabancı dil bilmenin şart olduğuna inanıyorum.	69.6	14.8	5.2	8.9	1.5
3	İngilizce'nin bilim dili olduğunu düşünüyorum.	26.7	28.9	13.3	20.0	11.1
4	Türkiye'de ulusal eğitimin Türk dili ile gerçekleşebileceğini düşünüyorum.	68.9	26.7	3.7	.7	---
5	Alanımla ilgili terimlerin Türkçesini bulmakta zorlanıyorum.	23.0	29.6	11.1	28.1	8.1
6	Alanımdaki terimlerin çoğu yabancı dillerden Türkçe'ye ödünçleme girmiştir.	24.4	37.0	19.3	13.3	5.9
7	Alanımla ilgili yaptığım çalışmalarda Türkçe'nin yetersiz kaldığını düşünüyorum.	10.4	26.7	16.3	28.9	17.8
8	Alanımla ilgili Türkçe yayınlar oldukça az sayıdadır.	30.4	32.6	11.1	18.5	7.4
9	Türkçe bilim dili olabilecek güçtedir.	47.4	26.7	14.1	7.4	4.4
10	Üniversitelerde yabancı dilde eğitimi şart görmüyorum.	37.8	23.0	13.3	11.9	14.1
11	En az bir yabancı dil biliyorum.	53.3	34.1	10.4	2.2	---
12	Yayınlarımı genellikle İngilizce yapıyorum.	17	25.2	14.8	26.7	16.3
13	Türk ulusunun, Türkçe ile bilim alanındaki gelişmelere yeterince ayak uydurduğuna inanıyorum.	8.1	17.8	34.8	28.1	11.1
14	Türkçe'nin düşün, sanat ve bilim ürünleriyle işlenmiş ve gelişmiş bir sözcük varlığının olduğunu düşünüyorum.	34.8	39.3	17.8	6.7	1.5
15	Türkçe'nin yapısı gereği türetme ve birleştirme yoluyla yabancı dillerden gelen her kavramı karşılayabilecek bir sözcük varlığının olduğuna inanıyorum.	41.5	37.8	12.6	7.4	.7
16	Alanımla ilgili terimleri kullanırken Türkçe karşılıklarını bulamadığımda alan çalışanlarına	20.7	43.7	11.1	17.0	7.4

	danışıyorum.							
17	Alanımla ilgili terimlerin Türkçe karşılıklarını bulamadığımda dilcilere danışıyorum.	14.1	28.1	16.3	31.1	10.4		
18	Alanımla ilgili Türkçe bir yazıda yabancı terimlere rastladığımda üzüntü duyuyorum.	31.1	35.6	14.8	14.8	3.7		
19	Alanımla ilgili Türkçe çalışmada geçen yabancı terimlerin Türkçe karşılıklarını bulmaya çalışıyorum.	27.4	54.1	8.1	5.9	4.4		
20	Alanımla ilgili Türkçe çalışmada geçen yabancı terimleri kullanırken Türkçeleştiriyorum.	20.7	49.6	11.9	10.4	7.4		
21	Yabancı dilde yayın yapmaya karşıyım.	10.4	16.3	17.0	26.7	29.6		
22	Türkiye’de yayımlanan dergilerde yabancı dilde yayın yapmaya karşıyım.	42.2	18.5	12.6	16.3	10.4		
23	Türkiye’de yapılan ulusal bilimsel toplantılarda (kongre-kurultay, seminer vb.) yabancı dilde bildiri sunulmasına karşıyım.	43.7	23.7	12.6	11.9	8.1		
24	Türkiye’de İngilizce’nin diğer yabancı dillere oranla bilimsel çalışmalarda baskın olduğuna inanıyorum.	54.8	32.6	5.9	3.0	3.7		
25	Türkiye’de anadile gereken özenin gösterilmediğini düşünüyorum.	56.3	34.8	4.4	3.0	1.5		
26	Türkiye’de anadil eğitimine gereken önemin verilmediğini düşünüyorum.	48.9	35.6	10.4	4.4	.7		
27	Türkiye’deki yazın (edebiyat) ürünlerini yeterince okuyamıyorum.	11.9	31.1	17.0	29.6	10.4		
28	Kitle iletişim araçlarında (radyo-televizyon, yazılı basın vb.) kullanılan Türkçe’yi özensiz buluyorum.	62.2	28.9	5.9	---	3.0		
29	Derslerde öğrencileri yalnız Türkçe kullanmaları konusunda uyarıyorum.	21.5	44.4	15.6	12.6	5.9		
30	Yabancı dildeki yayınları zorunluluktan yapıyorum.	28.9	23.0	20.7	16.3	11.1		
31	Bir yabancı dili bilmek için öncelikle anadil yetisinin gerekli olduğunu düşünüyorum.	63.0	28.9	7.4	.7	---		

Öğretim elemanlarının “Dil Bilincini saptayan sormaca”daki soruları yanıtlama sıklığı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2**Dil bilinci ile ilgili sorular ve yanıtları**

NO	SORULAR	EVET	FİKRİM	HAYIR
			YOK	
1.	Dil edinimi, içgüdüselidir.	53.3	23.7	23
2.	Dil, toplumsal bir iletişim aracıdır.	94.8	3.7	14
3.	Sözlü dilin yazılı dile göre öncelikleri vardır.	73.4	23.7	2.2
4.	Dil, bir dizgedir (sistemdir).	90.3	7.4	2.2
5.	Dil, düşünceyi yansıtır.	92.6	5.2	2.2
6.	Her dilin ortak özellikleri vardır.	80.7	15.6	3.7
7.	Dil, kültürün aynasıdır.	93.4	4.4	2.2
8.	Dil yetisi sadece soyut kurallardan oluşur.	29.7	40.0	30.3
9.	Dil yetisi, ayrıca iletişim yetisinin bileşenleri olan dil-içi, dil-dışı bağlam, dilin kullanım amaçları ve iletişimdekilerin konumları ile de ilgilidir.	68.1	27.4	4.5

Öğretim elemanlarının verdikleri yanıtlar cinsiyete ve unvana göre farklılık göstermemektedir. Ancak, temel alanlara göre öğretim elemanlarının yanıtları arasında anlamlı fark vardır (.000) ($p < 0.05$).

Tablo 3’te temel alanlara göre soruların yanıtlanma sıklığı verilmiştir.

Tablo 3**Dil bilinci ile ilgili soruların Temel Alanlara göre Yanıtlanma Sıklığı**

Soru No	Temel Alanlar								
	Sağlık Bilimleri			Fen Bilimleri			Sosyal Bilimler		
	Evet	Fikrim Yok	Hayır	Evet	Fikrim Yok	Hayır	Evet	Fikrim Yok	Hayır
1	62.9	25.9	11.1	44.0	28.8	27.3	63.9	13.9	22.3
2	92.6	3.7	3.7	95.5	3.0	1.5	94.4	5.6	---

3	88.9	11.1	---	65.2	31.8	3.0	71.1	20.0	2.9
4	96.3	3.7	---	84.9	10.6	4.5	94.4	5.6	---
5	96.3	3.7	---	87.9	7.6	4.5	100	---	---
6	81.5	18.5	---	72.8	19.7	7.6	94.4	5.6	---
7	96.3	3.7	---	91.0	4.5	4.5	94.4	5.6	---
8	48.2	37.0	14.8	18.2	51.5	30.3	36.2	19.4	44.4
9	85.2	14.8	---	60.6	31.8	7.6	66.9	33.3	2.8

TARTIŞMA VE YORUM

Türkçe'yi Kullanım Duyarlılığı Ölçeği

31 sorudan oluşan Türkçe'yi Kullanım Duyarlılığı Ölçeği 10 bölümden oluşmaktadır.

Bölüm 1: Öğretim elemanlarının çalışma alanıyla ilgili dil kullanımları (soru:1-5-6-7-16-17-23),

Bölüm 2: Öğretim elemanlarının yaptıkları yayınların dili (soru:8-12-13-18-19-20-21-22-24-30),

Bölüm 3: Yabancı dilde eğitim (soru:10),

Bölüm 4: Eğitim dili Türkçe (soru:4-14-15-25-26-29),

Bölüm 5: Yabancı dil bilme (soru:2-11),

Bölüm 6: Bilim dili İngilizce (soru:3),

Bölüm 7: Bilim dili Türkçe (soru:9),

Bölüm 8: Türkçe yazın (soru:27),

Bölüm 9: Kitle iletişim araçlarında Türkçe (soru:28),

Bölüm 10: Anadil eğitimi (soru:31)

Öğretim elemanlarının büyük bir kısmı (%84.5) çalışma alanı ile ilgili terimlerin Türkçelerini kullanmaya özen gösterdiklerini dile getirmişlerdir (soru 1). Terimlerin Türkçelerini kullanmak, Türkçe'nin bilim dilinde yeterli olduğunun bir göstergesidir. Bugün felsefe, ruhbilim, dilbilim, matematik, geometri gibi kimi alanlarda, özleşme yolundaki gelişmelere karşın, kimi alanlarda yabancı terimler, olduğu gibi kalmakta, ya da yeni karşılaşılan kavramlar yabancı karşılıklarıyla dile aktarılmaktadır (Aksan, 2003). Bu kavramların da Türkçe karşılıklarının bulunması gerekmektedir. Alanıyla ilgili Türkçe bir yazıda yabancı terimlere rastladığında üzüntü duyduğunu dile getiren öğretim elemanları çoğunlukta (%66.7) olduğundan yabancı terimleri Türkçeleştirme çabası bir ivme kazanacaktır kuşkusuz (soru 18). Öğretim elemanlarımızın yine büyük bir kısmı (%84.4), bilimde çağdaşlığı yakalayabilmek için en az bir yabancı dil bilmenin şart olduğu görüşünde birleşmektedirler (soru 2). Çağdaş bilginin aynı zamanda, uluslararası kaynakların taranmasıyla üretilebileceği gerçeği aklımızdan çıkarmamamız gereken bir olgudur. Bu kaynakların taranması en az bir yabancı dil bilmeyi gerekli

kılmaktadır. Yabancı dil bilmeyen, bir çevirmene başvuracaktır. Bu aynı alan çalışanı olmayan çevirmeni de zor durumda bırakacak, işlemini iyi kavrayamadığı için kavramların tam karşılığını veremeyecek, kavramlar yerleşmeyecektir. O nedenle, araştırmacının bizzat kendisinin en az bir yabancı dil bilmesi gerekmektedir. Burada sözü edilen yabancı dil bilgisi, ÜDS ve KPDS gibi sınavlarla elde edilen başarıların göstergesi değildir kuşkusuz. Çünkü bu tür sınavlar, bireylerin ne dilbilgisini sınamakta, ne de onların dil kullanımını ölçmektedir. Sözü edilen dil yetisi, yabancı dilde tümce ve sözce üretebilmek ve onları anlayabilmektir. Ayrıca, en az bir yabancı dil bilmek düşünce sistemimize yeni bir boyut ekleyecektir.

Öğretim elemanlarının yarısından fazlası (%55.6), İngilizce'nin bilim dili olduğunu belirtirken, %13.3'lük kısmı kararsız kalmış, %31.1'lik kısmı da İngilizce'yi bilim dili olarak görmüştür (soru 3). Günümüz dünyasında, tek bir İngilizce yoktur elbette. Dünya İngilizce'lerinden söz etmemiz gerekmektedir artık; Amerikan İngilizce'si, Japon İngilizce'si vb.; ama ortak olan şudur; İngilizce dünyada yaygın kullanım açısından geçer dil görünümündedir. Ayrıca, öğretim elemanlarının çoğu (%87.4), Türkiye'de İngilizce'nin bilimsel çalışmalarda diğer yabancı dillere oranla baskın olduğuna inanmaktadır (soru 24).

Söz konusu Ulusal eğitim olduğunda ise, öğretim elemanlarının %10'u dışındakiler Türkiye'de ulusal eğitimin Türk dili ile gerçekleşebileceği görüşünde birleşmişlerdir (soru 4).

Kültürümüzün taşıyıcısı olan Türkçe, Batılılaşma, Çağdaşlaşma ve Küreselleşme karşısında değişim içerisinde. Bu değişim, internet vb. bilişim ortamlarıyla karşımıza çıkan *w,x,q* gibi harfleri de sokmakta, ses karşılıkları Türkçe'de olmasına karşın, İngilizce yazılımlarıyla Kamucell, Aycell, Turkcell, Axess'de olduğu gibi verilmektedir. Unutulmamalıdır ki, bir toplumun varlık koşulları arasında yer alan dili, kültürü ve bunlarla mayalanan kimliği korumanın tek koşulu onları ulusal değerler içinde kullanmak, yaşatmak ve korumaktır. Aksi takdirde toplumsal değişim-gelişim süreci içerisinde ulusal kimliğimizi, başkalarının dili ve kültürü ile mayalayarak hızlı bir şekilde dilimizi aşınmaya terk etmiş oluruz. Evrensel düşünüp, yerel davranmamız gerektiği unutulmamalıdır. Pergelin sabit ayağı Türkçe'mizde, öteki ayağı ise diğer kültürlerde olmalıdır. Değişmeyen gerçek, Ulusal Eğitimin Türkçe'yle gerçekleşebileceğidir. Öğretim elemanlarının %52.6'sı alanları ile ilgili terimlerin Türkçe karşılığını bulmakta zorluk çektiklerini dile getirmişlerdir (soru 5). Bu nedenle de öğretim elemanlarının %46.7'si alanları ile ilgili yaptıkları çalışmalarda Türkçe'nin yetersiz kaldığını vurgulamaktadırlar (soru 7). Dünyadaki alan çalışmalarının çoğu yabancı dildedir. Bu nedenle onların Türkçeleştirilmesi alan çalışanlarına düşmektedir. Ayrıca, alan çalışanlarının Türkçeleştiremedikleri kavramları diğer alan çalışanlarına ya da dilcilere danışmaları gerekmektedir. Öğretim elemanlarının çoğunluğu (%64.4), alanları ile ilgili terimleri kullanırken Türkçe karşılıklarını bulamadıklarında alan çalışanlarına danıştıklarını belirtmişlerdir (soru 16). Ancak, bu sorun karşısında bir kısmı (%42.2) dilcilere danışırken, bir kısmı da (%41.5) dilcilere danışma gereği duymamaktadırlar (soru 17). Bilimdeki gelişmeler sürekli yeni kavramları Türkçe'ye taşımaktadır. Bu kavramların çoğu öğretim elemanlarının da çoğunun (%61.4) dile getirdiği gibi, kavram karşılığı olmadığına, dile ödünçleme girmektedir (soru 6). Terimleştirme çabası güdülmediğinde ise, ödünçleme giren sözcükler yerleşmekte ve aynen kullanılmaktadır. Çalışmada yer alan öğretim elemanlarının çoğu (%81.5) alanları ile ilgili Türkçe bir çalışmada kullanılan yabancı terimlerin Türkçe karşılıklarını bulmaya çalıştıklarını belirtmektedirler. Ayrıca, yine öğretim elemanlarını çoğu (%70.3) alanları ile ilgili Türkçe çalışmada yer alan yabancı terimleri kullanırken Türkçeleştirdiklerine değinmişlerdir (soru 19). Öğretim elemanlarının %63'ü alanıyla ilgili Türkçe yayınları oldukça az bulmaktadırlar (soru 8). Bunun en önemli nedenlerinden biri akademik yükselme ölçütlerine göre yabancı dilde yayın yapan uluslararası dergilerde yayın yapma zorunluluğudur (soru 30). Bu da öğretim elemanlarını kendi dilinde yayın yapmamak için zorlamaktadır. Ancak, öğretim elemanlarının bir kısmı

(%42.2) yayınlarını İngilizce yaparken, bir kısmı (%43.0) Türkçe yapmaktadır (soru 12). Öğretim elemanlarının çoğu (%56.3) yabancı dilde yayın yapmaya karşı değildir (soru 22). Bunun nedeni de yurt dışındaki bilimsel çalışmaların genelde yabancı dilde olması ve Bilim Anma /İzleme Dizimi (SCI/SSCI) aracılığıyla bilimsel denetimin öğretim üyelerini yabancı dilde yayın yapmaya zorluyor olmasıdır. Ayrıca, öğretim elemanların bir kısmı (%67.4), Türkiye’de yapılan ulusal bilimsel toplantılarda (kongre, kurultay, seminer, vb.) yabancı dilde bildiri sunulmasına karşıdır (soru 23). Yabancı dilde yayın taramasını yapan öğretim elemanları, kavramları ve tümceleri Türkçeleştirmede yaşanabilecek zorluktan dolayı yayınlarını yabancı dilde yapmayı yeğlemektedir. Oysa, onların büyük bir çoğunluğu (%74.1), Türkçe’nin bilim dili olabilecek gücü olduğunun farkındadırlar (soru 9). Bir bilim insanı, ürettiği yeni bilgiyi en iyi kendi dilinde anlatır. Demircan (2000b)’de belirttiği gibi “buluş bir dilde, terimleme ise bir başka dilde yapılmaz” (soru 80). Demircan (2000b), özetle kendi alanında terim çevirisini beceremeyenlerin Türkçe’yi yetersizlikle suçladığını ve bu tür yakınmaların dilsel ya da dilbilimsel dayanağının olmadığını söylemektedir. Ayrıca (Demircan 2000b), “Bin yıl süreyle yabancı sözcüklerle boğulan bir dilden bütün alıntı biçim, ek ve dizimsel kurallar atılarak onların yerine Türkçelerinin bulunup yerleştirilmesinin kolay olamayacağını” (soru 81) vurgulamıştır. Terimleri Türkçeleştirmek elbette iyi bir anadil bilgisi ve yabancı dil bilgisi olgusunu gerekli kılmaktadır. Öğretim elemanlarının büyük bir çoğunluğu (87.4), en az bir yabancı dil bildiğini belirtmiştir (soru 11). Dolayısıyla, yabancı terimlerin Türkçe karşılıklarını bulamamak onlar için sorun oluşturmamalıdır. Ne yazık ki, Türkçe’nin bilim dili olabilecek gücü olduğunu bilen (soru 9), ancak Türk ulusunun Türkçe ile bilim alanındaki gelişmelere yeterince ayak uydurduğuna inanan öğretim elemanlarının sayısı az görülmektedir (%25.9). Türkçe ile gelişmelere ayak uyduramadığımızı söyleyenlerin oranı %39.3’dür. %34.8’lik kısmı ise bu konudaki kararsızlığını dile getirmiştir (soru 13). Oysa ki, çoğunluk (%79.3), Türkçe’nin yapısı gereği türetme ve birleştirme yoluyla yabancı dillerden gelen her kavramı karşılayabilecek bir sözcüğün olduğunu belirtmişlerdir (soru 15). Ayrıca, yine çoğunluk (%74.1), Türkçe’nin düşün, sanat ve bilim ürünleriyle işlenmiş ve gelişmiş bir sözcüğün olduğunu düşünmektedir (soru 14). Ancak, öğretim elemanlarının %43’ü Türkiye’deki yazın ürünlerini yeterince okuyamadığını, %40’ı ise okuyabildiğini söylemiştir (soru 27).

Öğretim elemanlarının anadil bilinci ile ilgili sorulara verdiği yanıtlarda, onların genellikle anadil bilincine sahip oldukları görülmektedir (soru 25, 26, 28, 29, 31). Çoğunluk (%65.9), derslerinde öğrencileri yalın dil kullanmaları konusunda uyardıklarını dile getirmektedirler (soru 29). Ancak, %91.1’i Türkiye’de anadile gereken özenin gösterilmediğini düşünmekte (soru 25), %84.5’i anadil eğitimine de önem verilmediğine inanmaktadırlar (soru 26). Ayrıca çoğunluk (%91.1), kitle iletişim araçlarında (radyo, televizyon, yazılı basın vb.) kullanılan Türkçe’yi özensiz bulmaktadır (soru 28). Öğretim elemanlarının yabancı dile bakışı olumsuz değildir. Bir yabancı dil bilmek için öncelikle anadil yetisinin gerekli olduğu bilincine sahiptirler (%91.9) (soru 31). Ancak, öğretim elemanlarının %60.8’i üniversitelerde yabancı dilde eğitimi şart görmemektedir (soru 10).

“Dil Bilinci” ile İlgili Sormaca

Tablo 2’deki dil bilinci ile ilgili sorulardaki yanıtlara bakıldığında öğretim elemanları, dil tanımını genelde yapabilmişler, ancak %53.3’ü dil edinimini içgüdüsel olarak değerlendirerek büyük yanılığa düşmüşlerdir (soru 1). Dil edinimi içgüdüsel olsaydı, yeryüzünde sadece tek bir dil olur ve değişime uğramazdı. Dil yetisi sadece soyut kurallardan oluşur önermesini düzeltme konusunda ikileme düşmüşler ve bu konuda herhangi bir fikirleri olmadığı noktasında birleşmişlerdir (soru 8).

Dil bilinci ile ilgili sormacaya verilen yanıtlar, temel alanlara göre anlamlı farklılıklar göstermektedir. Tablo 3’e bakıldığında, Sosyal Bilimlerdeki öğretim elemanları dil tanımı açısından daha bilinçli görülmektedirler. Yine de dil ediniminin içgüdüsel olduğunu belirtenlerin oranı diğer alanlara göre daha fazladır (%63). Bunu Sağlık ve Fen Bilimleri izlemektedir. Ancak, Sosyal Bilimler, Sağlık

Bilimleri ve Fen Bilimleri ile karşılaştırıldığında dilin sadece soyut kurallardan oluşmadığı bilgisine sahip görünmektedirler. Verilen dokuz önerme konusunda en çok Fen Bilimciler fikirleri olmadığını belirtmişlerdir.

Sonuçta tüm temel alan çalışanları, dilin toplumsal bir iletişim aracı olduğunu, sözlü dilin yazılı dile göre öncelikleri olduğunu, dilin bir dizge olduğunu, düşünceyi yansıttığını, her dilde birtakım ortak özellikler olduğunu, dilin kültürü yansıttığını ve dil yetisinin iletişim yetisinin bileşenleri olan dil-içi, dil-dışı bağlam, dilin kullanım amaçları ve iletişimdekilerin konularıyla ilgili olduğu bilgisine sahip olduklarını göstermişlerdir.

4. SONUÇ

Ondokuz Mayıs Üniversitesinde görev yapan öğretim elemanlarının gerek “Türkçe’yi Kullanım Duyarlılığı Ölçeğine”, gerekse dil bilinci ile ilgili sormacaya verdikleri yanıtlara bakıldığında, genel olarak dil bilincine sahip oldukları, Türkçe’yi bilim ve kültür dili olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Ancak, Türk Ulusunun Türkçe ile bilim alanındaki gelişmeleri yeterince ayak uyduramadığı görüşünde birleşmektedirler. Alanlarıyla ilgili yabancı yayınları takip etmekte, ancak eğitim dili olarak yabancı dili öngörmemektedirler. Kocaman (2005)’de belirttiği gibi “yabancı dilde öğretim ve iletişimin her düzeyde ve her ortamda özendirilmesi, özgün düşünce üretimi bir yana, aktarılan düşüncenin de özümsemediği ezberci bir eğitim-öğretim ve yapay bir iletişim anlayışına yol açacaktır” (s.14).

Öğretim elemanları sadece bilimsel çalışmalarında, derslerinde Türkçe’ye karşı duyarlı değildirler. Aynı zamanda kitle iletişim araçlarında kullanılan Türkçe’ye karşı da son derece duyarlı davranmaktadırlar.

Dil bilinci ile ilgili sormacaya verdikleri yanıtlarda ise dil ediniminin içgüdüsel ve dilin sadece soyut kurallardan oluştuğu yargısı dışında kalan dil tanımlamasında başarılı görülmektedirler.

Türkçe yapısı gereği, bilim dili olma özelliğine sahiptir. Bilimde çağdaşlığı yakalamak için aşağıdaki öneriler dikkate alınmalıdır:

- 1- Eğitim dilinin Türkçe olmasına özen gösterilmeli,
- 2- gerek bilimsel çalışmalarla gerekse, kitle iletişim araçlarıyla Türkçemize girebilecek yabancı sözcüklere Türkçe karşılıklar bulunmalı; (gerekirse çalışma grupları oluşturulmalı),
- 3- lisansüstü dersler içinde Türkçe dilbilim derslerine yer verilmeli,
- 4- öğretim elemanları yaptıkları Türkçe yayınlarıyla ödüllendirilmeli,
- 5- her üniversitede, alan çalışanları çalıştaylar düzenleyerek, belli dönemlerde diğer üniversitelerdeki gruplarla bir araya gelerek, yabancı terimleri Türkçeleştirme çalışmalarına başlamalı,
- 6- yurt dışındaki Türkçe ile ilgili sözlü sunularda da Türkçe sunu yapmaya özen göstermeli, Türkçe bölümleri buna öncülük etmeli,
- 7- Türkçe sevgisi sürekli gündemde tutulmalı (Kocaman, 2005),
- 8- ilköğretimden Yüksek öğretime kadar her basamakta okuyanlara dilbilincini kazanmaları, Türkçe’ye karşı duyarlı olmaları konusunda eğitim verilmeli,

- 9- yaşadığımız ortamda (gündelik iletişimde, kitle iletişim araçlarında, alışveriş merkezlerinin adlarında, duyurularda vb.) rastladığımız yanlış Türkçe kullanım konusunda tepki göstermeli, düzelti yoluna gidilmeli,
- 10- Türkçe'yi doğru ve yerinde kullanabilmek için daha çok Türkçe yazın ürünleri okunmalıdır.

Yukarıda verilen öneriler, aynı zamanda Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Dr. Reşit Galip'e söylediklerini de temel almaktadır:

“Ben, manevi miras olarak hiçbir ayet, hiçbir dogma, hiçbir donmuş ve kalıplaşmış kural bırakmıyorum. Benim manevi mirasım bilim ve akıldır. Zaman süratle ilerliyor, milletlerin, toplumların, kişilerin mutluluk ve mutsuzluk anlayışları bile değişiyor. Böyle bir dünyada, asla değişmeyecek hükümler getirdiğini iddia etmek, aklın ve ilmin gelişimini inkar etmek olur. Benim Türk milleti için yapmak istediklerim ve başarmaya çalıştıklarım ortadadır. Bundan sonra beni benimsemek isteyenler, bu temel eksen üzerinde akıl ve ilmin rehberliğini kabul ederlerse, manevi mirasçılarım olurlar”.

Biz bilim insanları, aklımızı kullanarak, bilimsel çalışmalarımızla Türkçe'ye sahip çıkarak Atatürk'ün bize emanet ettiği bu değerli mirası koruyacağımıza söz veriyoruz.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (1998). Anlambilim: Anlambilim Konuları ve Türkçe'nin Anlambilimi. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2003). “Kültür ve Bilim Dili Olarak Türkçe” Çağdaşlaşma ve Kültür-Dil. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Demircan, Ö. (2000a). İletişim ve Dil Devrimi. İstanbul: Yaylım Matbaası.
- Demircan, Ö. (2000b). Gelişen Bilim ve Sanat Kavramlarını Karşılama Türkçe'nin Yeteneği. *Türkçe'nin Zenginleştirilmesi Kurultayı* (pp. 70-84). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım ve Yayın Merkezi.
- Dilaçar, A. (1963). Atatürk ve Türkçe. In TDK. (s.41-52). Ankara: TDK Yay.
- Kocaman, A. (2005). Türkçe: Aydınlanmanın Anahtarı. *Türk Dili Dergisi*,108, 14-16.
- Uğurlu, Ö. A. (Ed.). (1998). *Geometri*. İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Wittgenstein, L. (1953). *Philosophical Investigations*. Oxford: Oxford University Press.
- Yücel, H. A. (1993). *Milli Öğretimle İlgili Söylev ve Demeçler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yücel, H. A. (1994). *Türkiye'de Orta Öğretim*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

İlk alındığı tarih: 28/08/2007

Düzelme tarihi: 24/10/2007

Kabul tarihi:11/12/2007